

HEADANIA A NACHÁDZANIA

Prof. dr. Silvester Šoka patrí k významným slovenským novotomistickým filozofom, teológom, pedagógom a publicistom. Narodil sa 1. 1. 1917 v Hlohovci. Štúdium teológie v Bratislave ukončil doktorátom roku 1944. Od roku 1941 bol činný v duchovnej správe rímsko-katolíckej cirkvi ako katechéta, kaplán, administrátor, okresný dekan a cirkevný sudca. Na Rímsko-katolíckej bohosloveckej fakulte SU (po roku 1950 Cyrilometodskej fakulte) pôsobil od roku 1943 ako lektor teológie, neskôr ako docent (1968) a od roku 1974 ako profesor, tu pôsobí doteraz. Od roku 1934 rozvíjal bohatú publicistickú činnosť. Prispieval do týchto novín a časopisov: Serafínsky svet, Rozvoj, Naša mládež, Františkánsky obzor, Slovenská liga, Kultúra, Slovák, Ľudová politika, Naša univerzita, Mosty, Katolícke noviny, Duchovný pastier, Duchovní pastýři, Slovenské pohľady, Pútnik svätovojecký, Svätá rodina. Bol činný v redakčných radách Katolíckych novín a Duchovného pastiera. Hojne – najmä v rokoch 1940-1943 a v roku 1992 – spolupracoval s rozhlasom. Napísal (najmä po roku 1975) rad odborných prác: trojzväzkové Dejiny filozofie, Logiku, Psychológiu, Prirodzenú teológiu, Kozmológiu, Etiku, Ontológiu a Kritiku. Ďalej napísal dielo Idea štátu a prirodzený mravný zákon a zredigoval Malý teologický slovník (1977). O mnohstrannosti jeho kultúrnej orientácie svedčí aj jeho divadelná hra Nad priepasťou, početné dramatizácie literárnych diel a preklady z francúzštiny a nemčiny.

Úvodné slovo

Človek sa ako človek prejavuje rozumom, ktorý je prirodzene nasmerovaný na poznávanie pravdy, a vôľou, ktorá sa rovnako prirodzene zacieľuje na dosiahnutie a vlastnenie dobra. Pretože človek v aktivitách tohto druhu nikdy a nikde nemôže ustrnúť na mŕtvom bode, v do-vŕšenom uskutočnení, ale vždy zotrúva v stave prebiehajúceho uskutočňovania, na ceste k naplňovaniu, v Blondelovom vyjadrení je človek vždy nedokončeným tvorom: être inachevé. Živo si uvedomuje možnosť existencie aj vyššieho stupňa dokonalosti, ako je ten, ku ktorému sa už dopracoval a z ktorého sa už prípadne môže aj tešiť. Stále mu tiež skľučuje dušu trpké a sústavne sa vzťahujúce poznanie, že ako sa rozširujú hranice toho, čo už ako pravdu prijal do svojho vedomia alebo čo už ako osvojené dobro sa stalo pre neho zdrojom uspokojenia alebo šťastia, práve tak sa rozrastajú hranice toho, čo je a pre neho zatiaľ ešte vždy zostáva len ako poznateľné alebo ako žetateľné.

Pravda – alétheia – je odtajenosť, odkrytosť, zjavnosť, jasnosť. Potrebuje ju každý človek. Preto ju permanentne hľadá. Avšak ako nemôže hľadať, čo už našiel, práve tak nemôže hľadať, o čom nemá ani tušenia, ani zdania. V tejto skutočnosti možno vidieť genézu

chúlostivého problému, ktorý nepretržite prechádza v ľudskom rode z pokolenia na pokolenie, a to v rozmanitých obmenách. Je to problém príkrej protikladnosti medzi dokonalým naplnením túžby človeka po spokojnosti a jeho aktuálnym prežívaním osobnej vnútornej trvalej rozpornosti v jeho vlastnom srdci a v jeho vlastnej myslí, takže nikdy neprestáva hľadať to, čo mu akosi ustavične chýba. Je to problém ostrej protikladnosti medzi vysnívaným ideálom trvalého sociálneho pokoja a opakujúcimi sa výbuchmi dramatických sociálnych búrok v ľudskom spolunažívaní, medzi ľúbivým obrazom konkrétne uskutočňovanej sociálnej spravodlivosti a tragickými dôsledkami páchania hrubých sociálnych krívd. Naskutku musia a vždy budú mať ľudia medzi sebou chudobných?

V prírode na širokej palete bytí, ktorých existencia sa neprejavuje rozumovou aktivitou ani vlastným slobodným a potom zodpovedným rozhodovaním, nenarušiteľne vládne dokonalá účelová rovnováha, vyvážená homeostáza. Bez očividných frustrácií si tu každé bytie bezchybne plní svoje úlohy, svoje poslanie v dimenziách a v zacielení pevne dotvoreného poriadku založeného na nemeniteľnej presnosti a záväznosti stabilných zákonov prírody. Nemôže sa pomýliť, ani nič pokaziť, ani nič vylepšiť. Takto pes sa nemôže naučiť plávať, pretože plávať už vie. Človek plávať nevie, môže sa to naučiť. V jeho moci je možnosť meniť svet. Môže však svojou činnosťou a jej výsledkami dosiahnuť stav pestrosti v jednote a súladu v rozmanitosti na tomto svete bez toho, aby upadol do pokušenia všetko v sebe a vôkol seba zmanipulovávať do zmonoprofilovanej podoby povýšeneckej elity na jednej strane a do k nej kontrastne zmonoprofilovanej podoby jej ponížovanej podnože na druhej strane?

Je o Vás známe, že ste sa začali venovať filozofii a teológii už za Vašich štúdií na Rímsko-katolíckej bohosloveckej fakulte Slovenskej univerzity a napísali ste rad článkov do časopisov Františkánsky obzor, Svojeť, Rozvoj, Nový svet, Serafínsky svet, Kultúra a iné. Mohli by ste nám, vážený pán profesor, bližšie charakterizovať Váš myšlienkový vývin až po súčasnosť? Ktorí významní filozofi sú Vám najbližší a do ktorého prúdu philosophia perennis by ste mohli najskôr začleniť Vaše myslenie?

Ako gymnazista som sa začítal do Cervantesovho diela *Dômyselný rytier don Quijote de la Mancha* a potom tiež do Marxovej knihy *Kapitál*. Napriek mnohostrannej vzájomnej odlišnosti týchto spisov našiel som v ich základných koncepciách styčnú plochu, na ktorej sa v oboch snúbi protest proti prítomnému stavu usporiadania v ľudských spoločnostiach s rojčivou ilúziou upriamenu na možnosť alebo dokonca na recept jeho nápravy. Zo stránok týchto kníh kričí roztrpčenosť rozhnovaných tvrdých pástí trpiaceho, ponížovaného a plánovite utlačovaného človeka s jeho túžbou po raz už konečnom víťazstve práva a spravodlivosti nad násilím uzurpátorov, ktorí majú vo svojich rukách slávu, bohatstvo, moc aj vládu. Napokon, na tejto styčnej ploche sa cez veky vystriedali už až neprehľadné zástupy reformátorov, rojkov a vizionárov, sociológov, ekonómov, právnikov a politikov a iných expertov, ale aj keď sa poctivo snažili tieto problémy riešiť, vyriešiť sa im ich nepodarilo. Tobôž sa takéto pokusy spravidla končili tragickým fiaskom, ak ich vznik vyprovokovali zištné utilitaristické zámery alebo sa pri ich realizácii výkonne aj stimulačne uplatnila hrubá profesionálna nevedomosť alebo všeobecná neznalosť. Múdry človek sa poučí aj z vlastných či cudzích neúspechov. Vývoj môže byť nielen vzostupný, pozitívny, ale aj zostupný, spätný.

Už od roku 1934 som písal do viacerých časopisov a novín. Do niektorých som len občas, sporadicky, do iných sústavne, pravidelne po celé desaťročia prispieval rôznymi článkami beletristickými, esejistickými alebo kritickými. Zamýšľal som sa v nich nad odvekými túžbami či snami alebo aj nádejami a tiež nad sľubnými alebo bezvýchodiskovými perspektívami prítomnosti aj budúcnosti. Obdobne som svojimi prácami viac rokov prispieval do rozhlasu. Takto som chcel programovo podnietiť k zamysleniu aj iných.

Sotva môže v oblasti poznávania čosi pozitívne nájsť človek, ktorý vôbec nehľadá, ale nie vždy nájde ten, kto hoci aj usilovne hľadá. Zaiste je pre človeka trápne, ak si má priznať, že k uspokojujúcemu poznaniu pravdy nedospel pre labilitu svojich schopností alebo pre všeobecnú obmedzenosť prirodzených ľudských vlôh. Len málo môže viesť človek z toho, čo je poznateľné. Zaiste mnoho ľudí mnoho vie, avšak ani všetci ľudia nevedia všetko.

Pre človeka je však oveľa zahanbujúcejšie, ak sa zľakne a vnútorne sa roztrásie už pri prvom dotyku s pravdou alebo dokonca už pri samotnom priblížení k pravde. A keď sa sám pre osobnú ustrašenosť potom zámerne alebo pod vplyvom vonkajších dezinformujúcich faktorov donútené začne opíjať demobilizujúcim skepticizmom alebo sa začnú v jeho myslení zjavovať syndrómy ochromujúceho agnosticizmu alebo ho infikuje zoslabujúci gnozeologický a etický relativizmus. Potom pre ľudí tohto druhu je pravda natoľko ťažkým bremenom a nerozlúštiteľným rébusom, že na jej prijatie ani intelektuálne, ani mravne jednoducho nestačia.

Tento retardačný alebo až regresívny vývoj sa potom vo svojich dôsledkoch prejavuje buď ako docta ignorantia, učená nevedomosť alebo neznalosť, alebo ako indocta ignorantia, neučená nevedomosť alebo neznalosť. Absencia profesionálne povinných vedomostí alebo síce nepovinných, nie nutne potrebných, aj keď možno užitočných znalostí nedišpenzuje človeka natoľko, aby nemusel rešpektovať axiómu contra factum non valet argumentum – proti skutočnosti nezaväzbi dôkaz. A tým menej ho opravňuje k tomu, aby sa vo svojom počínaní vo vzťahu k pravde prakticky riadil zásadou contra factum absente argumento ponitur fictum – ak nemáme proti faktu dôkaz, treba použiť klam.

Táto zvrátená metóda nie je produktom výlučne iba novovekých úchyľkárov. Sofisti v mŕdľanstve a eristici v škriepkárenstve vynikali pri vyhľadávaní a pri vymýšľaní únikových ciest pred pravdou alebo od pravdy. Boli majstrami v ohľupovaní, keď vydávali lož za pravdu a pravdu vyhlasovali za lož. Poniectori ich žiaci z neskorších dôb vysoko prekonali svojich učiteľov v deštruktívnom diele. Vo svojich pokusoch o alibistické úniky pred poznaním pravdy a vôbec pred pravdou sa neraz zachraňujú praktizovaním pštrosej taktiky. Dômyselne budujú najrozmanitejšie pseudohypotézy založené na nekriticky prijímaných predsudkoch a podopierané klišéovitými atrapami a kamuflážami.

Ich účelovo plánované iluzórne utilitaristické proklamovanie tvrdenia, že absolútna pravda neexistuje, môže mať svoju provenienciu v prázdnom snobstve, v megalománii trpiacich samozvancov, ktorí sa vydávajú za múdrejších od obvyčajného človeka, alebo vo filistersťve indivíduí s nižším kvocientom inteligencie a s nápadnou absenciou etických zábran. Potom sa tu manifestuje neraz ignorantia docta alebo indocta a na ňu nadväzuje v lepšom prípade bona voluntas – dobrý úmysel, v horšom dokonca mala voluntas – zlý úmysel.

Pravda je len jedna. Možno však rozoznávať rozdielnosť stupňov v dokonalosti poznania pravdy. Taktiež možno pripustiť existenciu určitého priestoru pre relativitu v subjektívnych prístupoch k etickému kódexu. Avšak ako neznalosť pravdy neruší existenciu pravdy, tak ani popieranie alebo odmietanie záväznosti etického zákona a etickej zodpovednosti nederoguje existenciu samotného etického zákona alebo etického poriadku.

Obdiv a úctu si zaslúži dielo takých nepredajných a nepodplatiteľných hľadačov a nachádzačov pravdy a dobra, akými boli Sokrates, Aristoteles, Aurelius Augustinus, Tomáš Akvinský, Ján Duns Scotus, Albert Veľký a potom J. Balmes, E. Gilson, M. Heidegger, J. Leclercq, R. Jolivet, F. Dessauer, M. Blondel, J. M. Bochenski, J. Vriès, J. Maritain, W. Heisenberg, A. Einstein.

Vašu pedagogickú prácu ste mohli rozvíjať až po roku 1968 (iba v rokoch 1945-1946 ste účinkovali ako lektor teológie). Aké je kredo Vašej pedagogickej činnosti? Napísali ste rad učebníc z kresťanský orientovanej filozofie, najmä z dejín filozofie. Ktorú z nich odporúčate pre našu, najmä vysokoškolskú mládež? Nepomýšľate na vydanie učebnice filozofie pre širšiu verejnosť?

V zákone o spojených nádobách rezonuje axióma nihil volitum nisi praecognitum – nič nemôže byť chcené, čo nebolo predtým poznané. Avšak praecognitum – vopred poznané – nemusí byť nutne chcené. V pedagogickej práci neprestáva byť ideálom zosúladená spolupráca výučby a výchovy. Absolútne nikdy nemožno vylúčiť rozdelenosť alebo dokonca rozpornosť medzi nimi. Preto sa tu neraz vyskytuje známy sokratovský paradox. Vôľa môže pracovať aj proti rozumu. Samotné vedomosti nemusia človeku zaručovať, že sa vždy zachová mravne bezúhonne. K rozhodnutiu pre dobro sa zvyčajne vyžaduje primeraná nielen stimulácia, ale aj motivácia, nie však na spôsob automatického mechanizmu.

Je potrebné v každej rodine vychovávať každé dieťa osobitne. A v školskej práci každý ročník a v ľudskom pokolení každá generácia si vyžaduje zvláštnu prácu. Vždy tu treba začínať a znovu. Preto prvým problémom je tu úspešné premietanie a potom aplikovanie pevných logických princípov a poznaných nemeniteľných prírodných a etických zákonov a potom právnych noriem do praktického a konkrétneho života tak individuálnej ľudskej osoby, ako aj do menších, ale tiež do širších ľudských spoločenstiev.

Dôležité je poukazovať na rozkladný vplyv starovekých aj novovekých stoických bludov, ktoré podnecujú k nezdravému egocentrizmu a egoizmu, nabádajú k utilitarizmu a strhávajú k ataraxii, k extrémistickým autonomistickým a autarkistickým sklonom. Upozorňovať na úskalia gnozeologického a etického relativizmu, ktorý môže vyústiť do demobilizujúcich tendencií k apatheii, k adiaforii a napokon k pomyleným životným programom vyjadrovaným pesimisticky ladenými heslami procul negotiis – ďalej od verejných záležitostí – a carpe diem – užívaj deň.

Rovnako je dôležité varovať pred možnosťou upadnutia do nástrah nastrojovaných no-etickým skepticizmom a etickým indiferentizmom, ktorý sa prejavuje zhubnými, umele vyvolávaným somatickým aj psychickým narkotizmom. Zdá sa totiž, že už až panickou hrôzou pred pravdou a z pravdy sú poniektoré kruhy až panepidemicky kontaminované na spôsob patologického fanúškovaia niektorých indivíduí v športe. Takto úchyľne motivovaný, extrémne nadšený prívrženeц jednej strany nekriticky zatracuje, odsudzuje a pranieruje druhú stranu, ktorej je zaťatým, nezmieriteľným nepriateľom. Výkony svojho obľúbenca vedome nespravodlivo nadhodnotí a jeho zaslúženú prehru chce kompenzovať brutálne agresívnymi, teroristicky násilnickými útokmi proti súperovi, ktorý zaslúžene zvíťazil. Až tak ďaleko ide nenávisť voči pravde a voči dobru.

Treba vzbudzovať a potom udržiavať v človeku sebavedomie a smelosť, aby sa neobával pravdy a aby mu nechýbala odva ha samostatne myslieť a zároveň tiež za svoje rozhodnutia prijímať primeranú zodpovednosť, a tak si uchovať dôstojnosť, ktorá prináleží človeku už aj z titulu jeho rozumových vlôh a jeho prirodzenej schopnosti žiť slobodne. S touto smelosťou a odvahou súvisí druhý problém, ktorý sa pravidelne objavuje pri hľadaní a nachádzaní pravdy a dobra. Ide o to, aby človek ani pri azda hoci aj nutnom prístupe k detailom nestrácal zo zreteľa univerzáliu, aby v ňom nezvíťazili sily a tendencie centrifugálne nad centripetálnymi. Ak totiž uviazne na periférii uprostred vonkajších, vedľajších, okrajových, pridružených akcidentálnych a dielčích objektoch poznávania a chcenia, potom sa nedostane k objektom centrálnym, podstatným, základným a hlavným. Ťažko sa potom zachráni pred hrozbami ťažkými obavami.

Takto sa pri zvrátenosti poriadku v navrstvení hodnôt vyskytujú v dejinách odstrašujúce prípady, že eticky aj intelektuálne inferiórne paranoiou alebo schizofréniou mysle deformované indivídua vedeli strhnúť na scestie aj vysoko erudovaných vzdelancov, tvorivých expertov a staviteľov a zmanipulovať ich na svoju tragicky skarikovanú podobu človeka.

Mohli by ste stručne prezentovať výsledky Vášho celoživotného filozofického myslenia? Ktoré idey považujete za nosné?

V záplave seriózne závažnými argumentami nepodložených a ostentatívne predkladaných hypotéz, problematických dohadov, mienok, želaných tušení a iluzórnych dohadov a pod návalom rafinovane a sugestívne vnucovaných rozmanitých para-izmov, para-lógií a rozličných vraj alternatívnych doktrín, návodov, nábehov a návrhov sa môže človek cítiť ako v labyrinte. Je potom pre neho životne dôležité, aby našiel povestný Archimedov bod, o ktorý by sa mohol oprieť, ak sa mu má podariť úspešne jeho postupovanie k poznaniu zmyslu vlastnej existencie a k dosiahnutiu svojho životného cieľa. Týmto oporným bodom je absolútna pravda. Ak sa k nej človek nepriblíži, ak ju neprijíma, ak ju odmieta alebo ak ju popiera, všetko jeho hľadanie sa roztečie do neistôt, do onoho bezútešne vyznievajúceho výroku *ignoramus et ignorabimus* – nevieme a ani vedieť nebudeme.

Prísne a presne logicky usmerňované myslenie prirodzene vyústi k jasnému poznaniu skutočna, ktoré už samo je vyjadrením existencie pravdy absolútnej. Potom človek nemôže zapochybovať o nej ani pod náporom sústavných útokov agnostikov a skeptikov rozličných obmien, ktorí ho chcú násilu presvedčovať o relativite každej pravdy. Veď či možno pripustiť za normálny jav, aby zdravý človek zapochyboval o existencii absolútnej pravdy v prípade takej bezprostrednej skúsenostnej evidentnej skutočnosti, akou je poznanie, že človek má jeden nos, jedny ústa, dve ruky a dve oči, a že celok je vždy väčší ako jeho časť? Alebo že voda nie je oheň a oheň nie drevo alebo piesok?

A v Andersenovej rozprávke *Cisárove šaty* sa predsa podvodníkom a šaľbiarom podarilo až neuveriteľne dokonale zmanipulovať dospelých ľudí, ktorí podľahli naoktrojovanému strachu, aby neboli považovaní za hlupákov. Preto vyhlasovali, že vidia, čo nevideli, a že nevidia, čo videli. Až sa napokon objavil chlapec, ktorý vykričal pravdu presne tak, ako ju všetci poznali.

Dejiny ľudského myslenia, hľadania a nachádzania poskytujú priveľa veľmi názorných dôkazov, ako môžu nedoukovia sparalyzovať rozumové a vôľové schopnosti aj vysoko vážených vzdelancov. Takto boli časy, keď niektorí hluční ľudia vedeli dočasne utlmiť svedomie a vedomie vodcov, ktorých povinnosťou bolo vydávať svedectvo pravde. Potom niektorí ľudia nevedeli, vlastne nechceli pochopiť, že napríklad krvná pomsta je mravné zlo a právna deviácia. Schvaľovali a dokazovali jej iluzórnu oprávnenosť. Po vytriezvení nikto sa to už neodvážil tvrdiť. A obdobne inokedy zase iní vehementne proklamovali oprávnenosť súbojov ako jediného prostriedku na obhájenie osobnej cti človeka, ktorý patrí do vyšších spoločenských vrstiev. Napokon však tieto tiež vraj teórie, vlastne bludné omyly alebo klamy zapadli do prachu zabudnutia. Zdá sa, že ustavične je nevyhnutne potrebné, aby sa objavil vojaký chlapec, ktorý je dokonale slobodný, bez zábran, bez strachu a smelo nazýva čierne čiernym a biele bielym. To je napokon v procese poznávania prirodzená cesta od viditeľných skutočností ku skutočnostiam neviditeľným – per visibilia ad invisibilia. Nie je to však cesta ľahká.

*I v súčasnosti ste neobyčajne činný. S veľkou rozhľadenosťou a so životnou múdrosťou pri-
spievate napr. do Slovenského rozhlasu. Mohli by ste nám prezradiť čosi z Vašich plánov do
budúcnosti?*

Ak chce skúsenejší a silnejší a sýty človek poskytnúť trvale účinnú pomoc svojmu menej skúsenému a slabšiemu a hladnému ľudskému bratovi, nedá mu upečenú rybu, ale ponúkne mu udicu a naučí ho, kde a ako možno a tiež treba ryby chytať. Ľudia v každej dobe mali dosť dôvodov, aby sa mohli hrdiť svojím napredovaním vo všeobecnom vývoji. Tento je dobrý a zdravý za predpokladu, že sa dosiahne a sústavne sa bude udržiavať nadväzovanie a zosúlaďovanie vysokého pokroku v oblasti materiálnej vyspelosti, najmä v technike, v priemysle, v ekonomike, vo svetovom obchode, s primerane vyspelou úrovňou v oblasti kultúry ducha, a to predovšetkým v smelosti samostatne myslieť a potom vo sfére vlastného uvedomenia

osobnej zodpovednosti jednotlivca za seba i za iných ľudí z jeho životného prostredia.

S tým súvisí potreba sústavnej práce na zveľaďovaní, zušľacht'ovaní a vylepšovaní medziľudských vzťahov osobných a sociálneho usporiadania ľudských širších spoločenstiev, a to na všetkých stupňoch vývoja.

Ďalej s tým súvisí tiež práca na dotváraní vernej a presnej vedeckej terminológie potrebnej pri prekladaní gréckej aj latinskej klasickej odbornej literatúry, ale tiež hlavných diel anglických, nemeckých, francúzskych a talianskych novodobých filozofov do slovenského jazyka. Popritom sa stále vynoruje nutnosť dopĺňovania nových vhodných a správnych filozofických slovenských termínov.

Zhovárал sa Ján Letz

NAŠI AUTORI

JÁN LETZ, Katedra humanistiky PF UK, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava, ČSFR; ETELA FARKAŠOVÁ, Katedra filozofie a dejín filozofie FF UK, Šafárikovo nám. č. 6, 818 06 Bratislava, ČSFR; JÁN BODNÁR, Filozofický ústav SAV, Hviezdoslavovo nám. 10, 813 64 Bratislava, ČSFR; FRANTIŠEK GAHÉR, Katedra logiky a metodológie vied FF UK, Šafárikovo nám. č. 6, 818 06 Bratislava, ČSFR; RAISA KOPSOVÁ, Filozofický ústav SAV, Hviezdoslavovo nám. 10, 813 64 Bratislava, ČSFR; LADISLAV KVASZ, Katedra humanistiky MFF UK, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava, ČSFR; SILVESTER ŠOKA, Rímsko-katolícka bohoslovecká fakulta UK, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava, ČSFR; VASIL GLUCHMAN, Katedra filozofie FFU P. J. Šafárika v Košiciach, 17. novembra č. 1, 080 78 Prešov, ČSFR; IGOR HANZEL, Katedra logiky a metodológie vied FF UK, Šafárikovo nám. č. 6, Bratislava, ČSFR; JIŘÍ OLŠOVSKÝ, Moravská 48, 120 00 Praha 2, ČSFR; LUBOR MATEJKO, Goláňova 1, 821 03 Bratislava, ČSFR; LUDOVÍT TURČAN, Sociologický ústav SAV, Hviezdoslavovo nám. č. 10, 813 64 Bratislava, ČSFR.